

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ“
1504, София, бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ № 82

Рег. № ..... / .....08.2023 г.

Екз. единствен.

РЕЦЕНЗИЯ

от полковник д-р Димитър Янков Димитров
доцент в катедра „Психология и лидерство“,
факултет „Национална сигурност и отбрана“,
Военна академия „Г. С. Раковски“

София, 1504, бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ №82, тел.: 0292 26697

за дисертационен труд на тема:

**„ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ПОДХОД ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВОТО
ПОВЕДЕНИЕ ВЪВ ВОЕННОВЪЗДУШНИТЕ СИЛИ“**

с автор **капитан Жулиета Стефанова Танева**

представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор“,
област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“,
професионално направление 3.2 „Психология“,
докторска програма „Военна психология“

Катедра „Психология и лидерство“,
факултет „Психология и лидерство“

Военна академия „Г.С. Раковски“

научен ръководител: доц. д-р Румяна Илиева Карева

София, 2023

Рецензията е възложена съгласно Протокол № 1 / 13.07.2023 г. от заседанието на Научно жури, назначено със Заповед на началника Военна академия „Г. С. Раковски“ № СИ29-РД03-156/04.07.2023 г. За разработване на рецензията ми бяха предоставени дисертационния труд и автореферата към него, информация за публикациите по темата на дисертационния труд. Представената документация показва, че докторанта **капитан Жулиета Стефанова Танева** е изпълнила успешно предвидените дейности в индивидуалния учебен план за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ съгласно Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (ППЗРАСРБ), и правилниците на Академията.

1. Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Темата на дисертационния труд е посветена на проблем, който е слабо изследван във военна среда, а именно превенцията на рисковото поведение. Авторът фокусира усилията си върху необходимостта от разработване на превантивни мерки свързани с рисковото поведение при изпълнението на основните функции и мисии, изпълнявани от Военновъздушните сили (ВВС) във високорискова среда. Не ми е известно да са налице алтернативни научни разработки, в частност и за военна среда също.

Дисертационният труд представлява успешен опит да се анализират, оценят и систематизират набор от субективни фактори на рисковото поведение, които са предмет на психологическото осигуряване във формиранията (Наредба №Н-3/3.02.2020 г. за психологичното осигуряване в Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия).

Може да се приеме, че е налице е съответствие между темата на дисертационния труд, а именно „Психологически подход за превенция на рисковото поведение във Военновъздушните сили“ с развитото съдържание в самата разработка на дисертационното изследване.

Представени са научни и научно приложни резултати утвърждаващи взаимосвързаността между формите на рисково, импулсивно и саморазрушително поведение, конструктите дисфункционална импулсивност и търсене на усещания с рисковото поведение, установена е специфичната роля на дисфункционалната импулсивност между търсенето на усещания и свързано с наркотици поведение, хазартно поведение и злоупотреба с алкохол, съставени профили на личности според склонността към рисково поведение. Предложените мерки за превантивна психологическа работа, съобразно съставените профили

на личности предполагат приложимост в практиката на експертите - психолози от ВВС.

2. Обща характеристика и структура на дисертационния труд.

Дисертационното изследване е разработено като класическа разработка в професионално направление 3.2 Психология, а именно резюме, въведение, теоретична част, постановка на изследването, резултати от емпиричното изследване, обсъждане, заключение, основни резултати, литературни източници и приложения.

Разработката е разгърната в обем от 166 страници. Постигнат е приемлив баланс между трите глави, а издигнатите обобщения, заключения и изводи са логично следствие от заложеното съдържание в дисертационния труд. Библиографията съдържа 109 източника и 6 нормативни документа. Научният преглед касае период на повече от 40 г. изследвания по темата на дисертационния труд, което е предпоставка за обхватност и задълбоченост в аналитичната и изследователската дейност на докторанта.

Дисертационният труд е построен в структурно съответствие, теоретична пълнота и емпирична логика в съзвучие с добрите практики в научното направление.

3. Характеристика на научните и научноприложните приноси в дисертационния труд. Достоверност на материала.

Представени са четири научни и три научно приложни приноса. Всеки от тях съставлява интерес за науката, а така също и от практико-приложния им характер в експертната дейност на психолозите от Въоръжените сили на Република България. Получените резултати са приложими в широк кръг от дейности в структурите. Съобразно предоставените ми материали по дисертацията и извършените проверки мога да приема, че разработката е дело на докторанта, а получените емпирични резултати са оригинални.

4. Оценка на научните резултати и приносите на дисертационния труд.

Докторантът претендира и приемам началната адаптация на въпросник за Голямата петорка (Big Five Inventory – BFI), разработен от Оливър Джон, Айлийн Донахю и Робърт Кентъл. (John, Donahue & Kentle, 1991), а така също и на въпросник за рисково, импулсивно и саморазрушително поведение (Risky, Impulsive, and Self-Destructive Behavior Questionnaire – RISQ), конструиран от Наоми Садех и Ариеле Баскин-Сомерс. (Sadeh & Baskin-Sommers, 2017). Представени са научни публикации в подкрепа на това.

Верифицирането на издигнатите хипотези е постигнато посредством адекватни за целта статистически методи (корелационен, дисперсионен и регресионен). Получените резултати закономерно предполагат разработването на три профила на личности според склонността към рисково поведение във ВВС.

Анализът би спечелил, ако по-обстоятелствено са изложени стъпките и водещите ориентири при съставяне на профилите с рисково поведение, както и превантивните мерки към тях. Това би осигурило възможността профилирането да бъде разширено в последствие, а изследванията да се задълбочат.

5. Оценка на публикациите по дисертацията и авторството.

Дисертанта представя общо 6 публикации по темата на разработката си, от които три са в съавторство. Формулираните теми, съдържателната част, получените резултати, научните форуми, времето на представяне ясно представят изминатия път от дисертанта при реализиране на дисертацията и получените резултати, които приемам за лично негово дело.

6. Становище относно наличието или липсата на плагиатство.

Въз основа на предоставените ми материали и достъпните на мен източници мога да приема, че проведеното изследване, анализът му и посочените научни приноси може да се приемат за лично дело на докторанта, както се претендира в дисертационния труд. Не установих неточно цитиране на ползваните източници и не разполагам с информация свързана с плагиатство при разработването на дисертационния труд от автора. Авторефератът към дисертационния труд вярно и точно отразява неговото съдържание и получените резултати и изпълнява функциите си съгласно ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ.

7. Литературна осведоменост и компетентност на докторанта

Както вече бе посочено в точка 2 авторът на дисертационния труд е ползвал за целите си достатъчен по обем литературни източници (включително и като времеви диапазон), което демонстрира неговата осведоменост по темата. Считам, че постановките са коректно представени, а получените резултати са адекватно съчетани с тях.

8. Оценка за автореферата

Авторефератът ясно и точно отразява съдържанието по дисертационния труд и може да се приеме за лично дело на докторанта. Правилно отразени основните положения и научните приноси на дисертационния труд.

9. Критични бележки.

Считам, че дисертационния труд разполага с необходимата теоретична обосновка като обхватност, дълбочина където авторът демонстрира умение да ползва разнообразен набор от литературни източници, които да способстват за получаване на пределна яснота при изясняване на теоретичните конструкции. Това способства да бъдат издигнати 25 конкретизации на основната хипотеза, а именно: допуска се наличието на система от статистически значими корелационни зависимости профилиращи личността със склонност към рисково поведение. В съответствие с основната хипотеза и визираните конкретизации е съставен и дизайна на изследването. Заложените психологически методи и ползваните статистически методи за проверка на хипотезите намирам за адекватни. Онагледяването на получените резултати в таблици е оптимално и съдържателно.

Закономерно отчетите по издигнатите хипотези довеждат до разработването на три профила - два профила на лица със склонност към рисково поведение и един профил на лица, при които не е изразена склонност към рисково поведение. Профилите са съчетание от високи стойности по функционална / дисфункционална импулсивност и търсене на усещания, както и от съчетание от резилентност, екстраверсия, съвестност, сговорчивост, отвореност за опит и емоционална стабилност. Приятно впечатление прави идеята всеки един от представените профили да се следва от рамка от превантивни мерки.

Нямам съществени критични бележки по работата на докторанта, които да противоречат на постановката, методите за оценка и анализа на получените резултати.

10. Лични впечатления и други въпроси, по които рецензентът смята, че следва да вземе отношение.

В личен план като офицер заемал длъжността „психолог“ на формирование в състава на ВВС, мога да заявя, че с настоящата разработка капитан Жулиета Танева категорично дава своя принос за обогатяване на инструментариума от психологически методи за оценка в работата на психолозите във формированията на Българската армия, което да спомогне развитието на практиките им. Двадесет години след старта на психологическото осигуряване в Българската армия може да се заяви, че разработката на капитан Жулиета Танева е стъпка в посока разширяване на съществуващите научно-приложни методи за диагностика и профилиране на личността.

Считам, че изследването на докторант Танева обогатява също научните изследвания в национален план, като съобразно съществуващите национални културни различия е представен инструментариум за оценка и подход за

профилиране на при анализа на рисковото поведение. Предложеният подход за превенция на рисковото поведение във ВВС приемам, за заявка надхвърляща традиционния подход при анализа на определени организационни проблеми с функционирането на бойните формирования.

11. Заключение и оценка на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд показва, че капитан Жулиета Стефанова Танева притежава необходимата теоретична подготовка, съчетана с удачна методологическа подготовка за осъществяване за самостоятелни научни изследвания и коректно анализиране на резултатите от тях. Заложените задачи и целта в изследването могат да се приемат за изпълнени.

Цялостната оценка на дисертационния труд дава основание да се направи заключението, че той отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ, Правилниците на Военна академия за присъждане на образователната и научна степен „доктор”. Въз основа на положителните ми оценки за дисертационното изследване, демонстрираната методологическа подготовка на докторанта и постигнатите научни резултати, заявявам своята **ПОЛОЖИТЕЛНА** оценка за дисертационния труд **капитан Жулиета Стефанова Танева** да придобие образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.2 „Психология“, по докторска програма „Военна психология“ и предлагам уважаемите членове на научното жури да подкрепят направеното предложение.

София, 5.08.2023 г.

полк. доц. д-р

Д. Димитров

RAKOVSKI NATIONAL DEFENCE COLLEGE

1504 Sofia, 82 Evlogi i Hristo Georgievi Blvd.

R E C E N S I O N

By Col. Dimitar Yankov Dimitrov, Ph.D.,
Associate professor in Department of Psychology and Leadership,
Faculty of National Security and Defense,
Rakovski National Defence College,
Sofia, 1504, 82 Evlogi and Hristo Georgievi Blvd., Phone +359292 26697

for the dissertation work on the topic:

**A PSYCHOLOGICAL APPROACH TO THE PREVENTION
OF RISKY BEHAVIOR IN THE AIR FORCE**

Author **Captain Julieta Stefanova Taneva**

For the acquisition of the educational and scientific degree Doctor
Field of higher education 3. Social, Economic and Legal Science
Professional field 3.2 Psychology
PhD program „Military Psychology“

Department of Psychology and Leadership,
Faculty of National Security and Defense
Rakovski National Defence College
Supervisor: Assoc. Prof. Romyana Ilieva Kareva, PhD

Sofia, 2023

The review was assigned according to Protocol No. 1 / 13.07.2023 of the meeting of the Scientific Jury, appointed by Order of the Head of the Rakovski National Defence College No. CH29-RD03-156/07/04/2023. For the development of the review, I was provided with the dissertation and its abstract, information about the publications on the topic of the dissertation. The presented documentation shows that the PhD student Captain Julieta Stefanova Taneva has successfully completed the activities foreseen in the individual study plan for the acquisition of the educational and scientific degree "Doctor" in accordance with the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria (LDASRB), the Regulations for the Implementation of LDASRB (RILDASRB), and the regulations of the Academy.

1. Relevance and significance of the developed scientific problem

The topic of this dissertation work is an issue, which has been poorly studied in a military setting, namely the prevention of risky behavior. The author focuses his efforts on the need to develop preventive measures related to risky behavior in the performance of the main functions and missions performed by the Air Force in a high-risk environment. I am not aware of the presence of other alternative scientific projects in particular and neither in a military setting.

This dissertation work is a successful analysis, evaluation and systematization of a number of subjective factors of the dangerous behavior, which are subject of the psychological provision in the formations (Regulation №H-3/3.02.2020 on The Psychological Insurance in the Ministry of Defense, the structures of direct subordination to the Minister of Defense and the Bulgarian Army.)

It is to be considered that there is a compliance between the topic of the dissertation work, namely "A Psychological Approach to the Prevention of Risky Behavior in the Air Force" and the content in the actual development of the dissertation research.

Introduced are scientific and applied science results confirming the correlation between the forms of risky, impulsive and self-destructive behavior, the constructs of dysfunctional impulsivity and the sensation seeking with risky behavior, established is the specific role of dysfunctional impulsivity between sensation seeking and alcohol abuse, drug-related and gambling behavior, profiles of individuals are compiled according to the propensity for risky behavior. The proposed measures for preventive psychological work, according to the compiled profiles of individuals, assume applicability in the practice of the experts - psychologists from the Air Force.

2. General characteristics and structure of the dissertation work

The dissertation research is a classic development in professional direction 3.2 Psychology, namely summary, introduction, theoretical part, research setting, results of

the empirical research, discussion, conclusion, applied science_results, literature sources and applications.

The development is 166 pages. An acceptable balance has been achieved between the three chapters, and the raised summaries, conclusions and conclusions are a logical consequence of the content of the dissertation. The bibliography contains 109 sources and 6 normative documents. The scientific review concerns a period of more than 40 years of research on the topic of the dissertation work, which is a prerequisite for comprehensiveness and thoroughness in the analytical and research activities of the PhD student.

The dissertation work is in structural compliance, theoretical completeness and empirical logic in accordance with the good practices in the scientific field.

3. Characteristics of the scientific and applied scientific contributions in the dissertation work. Credibility of the material

Four scientific and three applied science contributions are presented. Each of them constitutes an interest for science, and also for their practical-applied nature in the expert activity of the psychologists from the Armed Forces of the Republic of Bulgaria. The results are applicable in a wide range of activities in the structures. According to the dissertation materials provided to me and the checkup I carried out, I can assume that the development is work of the doctoral student, and the empirical results are original.

4. Evaluation of the scientific results and contributions of the dissertation work

The PhD candidate claims and I accept the initial adaptation of a questionnaire for the Big Five Inventory – BFI, developed by John, Donahue & Kentle, 1991, and also on a questionnaire about the Risky, Impulsive, and Self-Destructive Behavior Questionnaire – RISQ, constructed by Sadeh & Baskin-Sommers, 2017. Scientific publications are presented to support this.

The verification of the raised hypotheses is achieved by means of statistical methods adequate for the purpose (correlation, dispersion and regression). The obtained results logically suggest the development of three personality profiles according to the propensity for risky behavior in the Air Force.

The analysis would benefit if the steps and guiding guidelines for compiling the profiles with risky behavior, as well as the preventive measures to them, are presented in more detail. This would allow the profiling to be extended later and the for research to have more depth.

5. Evaluation of dissertation publications and authorship

The dissertation presents a total of 6 publications on the topic of its development, three of which are co-authored. The formulated topics, the main part, the obtained results, the scientific forums and the time of presentation clearly represent the work done by the dissertation student in completing the dissertation and the obtained results, which I consider to be his personal work.

6. Opinion on the presence or absence of plagiarism

Based on the materials provided to me and the sources available, I can assume that the research, its analysis and the indicated scientific contributions can be considered the personal work of the doctoral student, as claimed in the dissertation work. I did not find inaccurate citation of the sources used and I do not have any information related to plagiarism in the development of the dissertation work. The abstract to the dissertation correctly and accurately reflects its content and the obtained results and fulfills its functions according to the LDASRB (Law for the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria), RILDASRB (Regulations for the Implementation of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria).

7. Literary awareness and competence of the PhD candidate

As already stated in section two, the author of the dissertation work used for his purposes a sufficient volume of literary sources (including a time range), which demonstrates his awareness of the subject. I believe that the performances are correctly presented, and the obtained results are adequately combined with them.

8. Evaluation of the abstract

The abstract clearly and precisely presents the content of the dissertation work and can be considered as the doctoral student's personal work. The main points and scientific contributions of the dissertation are properly reflected on.

9. Critical Notes

I believe that the dissertation work has the necessary theoretical justification such as comprehensiveness, depth where the author demonstrates the ability to use a diverse set of literary sources that contribute to obtaining maximum clarity when clarifying the theoretical constructs. This helps to raise 25 concretizations of the main hypothesis, namely: the presence of a system of statistically significant correlation dependencies profiling the person with a tendency to risky behavior. The design of the study is drawn up in accordance with the main hypothesis and the targeted specifications. I consider the applied psychological methods and the statistical methods used to test the hypotheses to be adequate. The visualization of the obtained results in tables is optimal and pregnant.

Naturally, reports on the raised hypotheses lead to the development of three profiles - two profiles of persons with a tendency to risky behavior and one profile of persons in whom no tendency to risky behavior is expressed. The profiles are a combination of high scores on functional/dysfunctional impulsivity and sensation seeking, as well as a combination of resilience, extraversion, conscientiousness, agreeableness, openness to experience, and emotional stability. A pleasant impression is made by the idea that each of the presented profiles is followed by a framework of preventive measures.

I have no significant critical comments on the doctoral student's work that would contradict the presentation, evaluation methods and analysis of the obtained results.

10. Personal impressions and other matters on which the reviewer feels he should take a stand

On a personal level, as an officer who held the position of formation "psychologist" in the Air Force, I can state that with the current development of Captain Julieta Taneva, she definitely contributes to enriching the set of psychologists in the formations to supplement and develop their practice. Twenty years after the start of the psychological insurance in the Bulgarian Army, it can be said that the development of Captain Julieta Taneva is a step in the direction of augmenting the existing applied science methods for diagnosis and personality profiling.

I believe that the research of doctoral student Taneva also enriches scientific research on a national level, as in accordance with the existing national cultural differences, a way of assessment and an approach for profiling in the analysis of risk behavior are presented. I accept the proposed approach to the prevention of risky behavior in the Air Force as a request that goes beyond the traditional approach in the analysis of certain organizational problems with the functioning of combat formations.

11. Conclusion and evaluation of the dissertation work

The presented dissertation shows that Captain Julieta Stefanova Taneva has the necessary theoretical training, combined with appropriate methodological training for carrying out independent scientific research and correctly analyzing the results. The set tasks and the aim of the research can be considered fulfilled.

The overall evaluation of the dissertation work gives reason to conclude that it meets the requirements of LDASRB (Law for the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria), RILDASRB (Regulations for the Implementation of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria), the Regulations of the Military Academy for awarding the educational and scientific degree "Doctor". Based on my positive evaluations of the dissertation research, the demonstrated methodological preparation of the doctoral student and the achieved

scientific results, I declare my POSITIVE evaluation for the dissertation work for **Captain Julieta Stefanova Taneva** to acquire the educational and scientific degree "Doctor" in professional direction 3.2 "Psychology", in doctoral program "Military Psychology" and I suggest that the respected members of the scientific jury support the proposal made.

Sofia, 8/05/2023

Col. Assoc. Prof.

D. Dimitrov